

Alise Vītola, Iveta Baltiņa, Liena Ādamsons, Ilze Judrupa, Maija Šenfelde

LATVIJAS LAUKU ATTĪSTĪBA, IZMANTOJOT TELEDARBU

Latvijas lauku reģionos turpina sarukt iedzīvotāju skaits saistībā ar darba vietu skaita samazināšanos. Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, kā arī pārmaiņas darba saturā un organizācijā ļauj lauku kopienām iesaistīties zināšanu ekonomikā attālināti. Raksta mērķis ir novērtēt Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret attālināto darbu Limbažu un Balvu novados.¹ Izmantota kvalitatīvā pētniecības metode – dokumentu analīze un kvantitatīvās analīzes metodes: statistikas datu un anketēšanas rezultātu analīze. Pētījumu rezultāti atklāj iedzīvotāju gatavību un vēlmes veikt teledarbu Latvijas lauku teritorijās.

DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES IN LATVIA IMPLEMENTING TELEWORK

Population decline is taking place in rural areas in Latvia as well as in rural areas in Europe. There is a question of utmost importance - will people choose to live in the rural area doing remote work or will they choose the job in the towns. Increased pace of population declining is forecasted in the event of steady decreasing working places and services. Growing service costs per inhabitant may influence lowering of accessibility of some services in the territory. Till nowadays measurements of telework potential have been made in the national and regional level. There is shortage of these measurements in different municipalities. The purpose of this article is to study the attitude of Latvian people with regard to telework adoption in two municipalities: Limbazi and Balvi in Latvia. Scientists indicate a positive effect of the information and communication technology (ICT) on the local economy if it is integrated into rural economy relating with needs of entrepreneurs and inhabitants (Grimes, 2000). Scientific methods of qualitative analysis of documents and such methods of quantitative analysis like statistical data and analyses of questionnaires have been used there. Observation and questionnaires were used in conjunction with the literature to develop an understanding of the influencing issues. Questionnaires ensure information about frequency of telework, willingness to do remote work and about benefits and barriers of teleworking in the rural areas and towns. The research reveals development possibilities of rural territories relying on higher involvement of ICT and knowledge economy. The main findings are revealing significant challenges faced by rural territories in a globalized world as the number of jobs in agriculture and public services is decreasing. It is important to

¹ Pētījums veikts Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzfinansētā INTERREG IVC programmas projekta „Micropol – attālinātā darba centri ārpus metropoļu reģioniem” (Nr.1097R4) ietvaros.

develop not only agricultural activities but to provide other kinds of entrepreneurship with jobs physically (providing transport possibilities) or virtually (providing ICT).

Results. 81% percent of the responding persons positively evaluate opportunity of telework. It reveals willingness of the people to do remote work as an alternative form of the existing work form. The largest interest (30%) about telework was shown in the age group of 31 – 40 in Limbazi municipality but the largest interest (26%) about telework in Balvi municipality was shown in the age group of 18 – 30. A significant percentage of the responding persons, 82% have the necessary computer abilities and knowledge on this topic. The majority of respondents is willing and is able to do telework taking into account the specifics of telework. The distribution of responses reveals that (52%) respondents are willing to use the premises of telecentres. In result the clients of the telecentres are not obliged to invest money into personal computers, multifunctional equipment and into different computer programs at home. When teleworking is offered, 77% of the respondents are interested to work from home but 14% prefer to work in a telecentre. When analysing the respondents' answers about available services in the telecentre they indicate the most important services for them: copying, printing, scenery, accessibility of computer and the Internet-equipped working place. They are also interested in socializing and networking activities. They are also interested to receive some advice about entrepreneurship, job vacancies etc. Integration of telecentres in the territory helps to save commuting time. This is important for 52% percent of the responding persons. 34% percent of the responding persons would be able to save from 30 min to 1 hour of commuting time, 34% of the responding persons would be able to save more than 1 hour, 21% of the responding persons would be able to save less than 1/2 hour. Respondents indicate the economical and personal benefits as the main benefits of telework. 56% of the respondents indicate personal benefits to be the most important. They have more time for family, flexible working time. However, 39% of the respondents emphasised economic benefits as the most important, for example, less transport costs.

Conclusions.

1. Rural territories face significant challenges in a globalized world as the number of jobs in agriculture and public services is decreasing. At the same time, information and communication technologies, as well as changes in professional duties allow the community from these regions to participate in the knowledge economy. The importance of virtual accessibility will grow when the costs of energy resources and transport are rising. Telework ensure possibility to involve disabled people in the labour market.

2. Involvement of remote work could improve accessibility of jobs in towns for people living in the rural areas using ICT and in such way partly or completely resolving internal and external migration problems. It brings benefits for municipalities, inhabitants and for entrepreneurs as well. Implementation of telework and telecentre in the territory can improve the assessment of a definite region from the working age people. It becomes more attractive place for living and staying there.

3. There are direct and indirect benefits from telework and telecentres as follows: reduction of expenditures like reduction of fuel and fuel expenditures, expenditures of car parking in the city or transport expenditures, the reduction of commuting time. It influences opportunity for cost reduction and growth of productivity if individual uses the saved time alternatively and productively. There are social benefits too, e.g. elastic working time, de-reutilization of work, reduction of external effects, e.g. the reduction of noise and stress in the office,

increase in mentoring opportunities, more time for family and friends, hobbies, improved work/life balance, the possibility of living in rural areas while retaining challenging jobs in the knowledge economy traditionally linked to metropolis etc.

4. Participation by community members would increase through the use of telecentres. The main factors are the development of ICT and its infrastructure, wider use of ICT, changes in professional duties allow the community from these regions to participate in the knowledge economy. Promoting factor for entrepreneurs is cost saving, lowering of costs as follows: furniture purchase, ICT, programmes, public utilities payment, staff training and rent. Telework approach helps company to attract good, high motivated staff even with better qualification.

Ievads

Iedzīvotāju skaits lauku teritorijās samazinās visā Eiropā. Jauni un kvalificēti darbinieki dodas strādāt lielpilsētās, kur tiem ir iespējas atrast savām prasmēm un spējām atbilstošu darbu. Profesionāļu pārcelšanās uz laukiem tikai nelielā mērā mazina sociālekonomiskās aktivitātes kritumu perifērijā (Grimes 2000). Arī Latvija saskaras ar iedzīvotāju skaita samazināšanos lauku teritorijās. Šobrīd tiek aktualizēts jautājums, vai nākotnē Latvijas laukos dzīvos svārstmigranti, kas regulāri dodas uz darbu pilsētā vai arī tie būs attālinātā darba veicēji, kas vēlas dzīvot lauku vidē un izmanto informāciju un komunikāciju tehnoloģijas, lai aizstātu braukšanu uz darbu pilsētā?

Kā raksta Brette un Moriset (2009), „šodienas ekonomika ir pakļauta spriedzei starp centrīces un centrālās spēkiem, un šo procesu iznākums ir neskaidrs”. Bez šaubām, resursu koncentrācija aglomerācijās sniedz būtiskas ekonomiskas priekšrocības. Tiek uzskatīts, ka attīstības atšķirības ir dabiskas kapitālisma sekas (Grimes 2000). Tomēr ievērojamu saražotā īpatsvaru mūsdienās veido nemateriāls (digitāls) saturs un pakalpojumi, kuru veidošanu neietekmē fizisks attālums (Brette and Moriset 2009). Tādējādi informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (turpmāk – IKT) ļauj sasniegt attīstībai nepieciešamo resursu koncentrāciju ne tikai fiziski, bet arī virtuāli. IKT var kalpot kā būtisks instruments, lai mazinātu lauku teritoriju atstumtību un ļautu pilnībā izmantot šo teritoriju resursus.

Tiek prognozēts, ka, turpinot palielināties tradicionālo lauku nozaru (lauksaimniecības, mežsaimniecības, zivsaimniecības) produktivitātei, darba vietu skaits Latvijas laukos samazināsies ne tikai šajās nozarēs, bet arī pakalpojumu nozarē.

2020. gadā darba vietu skaita samazinājums Latvijā var sasniegt 43,5–57,5 tūkstošus. Attiecīgi var secināt: „ja tiek pieņemts politisks lēmums, ka lauku novados ir jāveicina ekonomiskā aktivitāte, ar to saprotot privātā sektora ekonomiskās aktivitātes sekmēšanu, tad nepieciešams vienots skatījums uz esošo dažādo politikas atbalsta pasākumu īstenošanu un to ietekmi” (Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts 2011). Lauku izaugsmes problēmas nebūs iespējams atrisināt tikai ar Lauku attīstības programmu palīdzību, kas galvenokārt sniedz atbalstu agrobiznesa attīstībai un vides saglabāšanai laukos; tam būs nepieciešams aktīvs starpnozaru dialogs.

Attālinātā darba veida izmantošanas potenciāls papildus darba vietu radīšanai lauku teritorijās

Risinājumi lauku attīstības problēmām jāmeklē ciešā sadarbībā ar pilsētām (t. sk. mazpilsētām), pilsētu darbavietas un pakalpojumus padarot sasniedzamas lauku iedzīvotājiem. Teledarba izmantošana varētu padarīt pilsētu darbavietas sasniedzamas lauku iedzīvotājiem, izmantojot IKT, un kaut daļēji atrisināt iekšējo un ārējo migrācijas problēmu, kas var sniegt būtiskus ieguvumus pašvaldībām, iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Teledarbu

var skaidrot šādi: aizstājot regulāru braukšanu uz darbu ar darbu mājās vai kādā citā attālā iestādē, datus un dokumentus pārsūtot uz centrālo iestādi ar elektroniskiem līdzekļiem.

Jāuzsver, ka teledarba izmantošanā ir konstatēts digitālās ekonomikas „ģeogrāfiskais paradokss”, kā rezultātā lielākā daļa investīciju nozarēs, kas plaši izmanto darbā IKT (programmēšana, telemārketingu u. c.), tiek veiktas tieši lielpilsētās. Pakalpojumi, kuru nodrošināšana tiek pārcelta ārpus lielpilsētām, galvenokārt ir ar zemu sarežģītības pakāpi, piemēram, zvanu centri vai atsevišķas programmēšanas vienības (Brette and Moriset 2009). Vēl jo vairāk – bieži šādu pakalpojumu sniegšana tiek pārcelta uz zemu izmaksu valstīm, nevis lauku teritorijām (Grimes 2000). Tā teledarbs, kas tiek uzskatīts par daudzsološu risinājumu lauku attīstībai, kļūst arī par lielpilsētu un piepilsētu fenomenu. To var skaidrot ar vairākiem faktoriem, tādiem kā netaustāmas zināšanas, kuru nodošanai nepieciešama fiziska klātbūtne, ieradumi veikt aktivitātes vienā un tajā pašā vietā, zema aktivitāte darba tirgū lauku reģionos, kā arī ievērojami augstāka pakalpojumu kvalitāte pilsētās. Papildu iepriekš minētajam pastāv arī kavēšanās jaunāko tehnoloģisko izmantošanai ikdienā (Pyoria 2003). Tajā pašā laikā dažos pētījumos secināts par neliela skaita augsti profesionālu darbinieku migrāciju uz lauku teritorijām. Šie cilvēki ar labi veidotu kontaktu tīklu var radīt nozīmīgu pozitīvu efektu vietējai ekonomikai (Grimes 2000).

Pieredze rāda, ka attālinātā darba centru (teledarba centru, koprades telpu) veidošana var sekmēt teledarba attīstību. Attālinātā darba centri ir īpaši izveidotas telpas netālu no darbinieka dzīvesvietas. Tie piedāvā dažādus pakalpojumus, kuru grozs atkarīgs no to lietotāju vajadzībām un vēlmēm. Centru pamatpakalpojumi ietver datortehniku ar atbilstošu programmnodrošinājumu, biroja iekārtojumu un nepieciešamās informācijas un komunikāciju tehnoloģijas. Bieži vien šādos centros pieejamas telekonferenču iespējas, sanāksmju telpas, atpūtas telpas, bērnu pieskatīšanas pakalpojumi, sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi, atbalsts informācijas tehnoloģiju izmantošanai, konsultācijas nodarbinātības un uzņēmējdarbības attīstības jautājumos u. c. (Connected urban development 2012). Tādējādi attālinātā darba centri rada stimulējošu vidi mazajiem uzņēmējiem, pašnodarbinātajiem un darbiniekiem, kuru darba devēji raduši iespēju tiem strādāt attālināti, kā arī sekmē sinerģiju starp centru pakalpojumu izmantotājiem.

Neskatoties uz plašu vidējo (Latvijas mērogā) un mazo pilsētu tīklu, Latvijas reģionālo attīstību raksturo galvaspilsētas un tās aglomerācijas dominance. Lauku iedzīvotāju skaits samazinās: 1970. gadā laukos dzīvoja 39% iedzīvotāju, 2011. gadā – 32%. Jāuzsver, ka Rīgas aglomerācija iekļauj arī daļu lauku teritorijas, tāpēc patiesie lauku iedzīvotāju samazināšanās tempi ir vēl straujāki. Pētnieki prognozē, ka lauku iedzīvotāju skaits 2020. gadā samazināsies zemkopības nozaru produktivitātes celšanās (līdz 25–26%) un attiecīgi darba vietu samazinājuma dēļ (Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts 2011). Līdz ar iedzīvotāju skaita samazināšanos augs relatīvās pakalpojumu nodrošināšanas izmaksas un samazināsies pakalpojumu piedāvājums. Tas savukārt veicinās vēl straujāku lauku teritoriju iztukšošanu. Tāpēc ir ļoti būtiski meklēt alternatīvus piedāvājumus darba vietu veidošanai laukos.

Pētījuma metodoloģija

Lai arī Latvija ir starp piecām Eiropas Savienības valstīm (kopā ar Čehiju, Dāniju, Beļģiju un Nīderlandi), kur visintensīvāk tiek izmantots teledarbs, tomēr tas netiek darīts sistemātiski un tā izmantošanu vairāk atbalsta darbinieki, nevis darba devēji. Mūsu analizētā aptauja apliecina iepriekš veikto pētījumu secinājumus (piemēram, Baltiņa 2012) par ievērojamu darbinieku interesi par attālinātā darba izmantošanu. Veiktā aptauja apstiprina, ka interese ir vienlīdz augsta kā pilsētās, tā laukos. Piemēram, Latvijas Universitātes 2007. gadā veiktais pētījums uzrādīja augstu teledarba potenciālu Latvijas reģionos: Latgalē (20,0%),

Zemgalē (19,7%), Pierīgā (18,8%), Vidzemē un Kurzemē (abās 18,3% iedzīvotāju vēlētos veikt teledarbu, kamēr Rīgas pilsētā tikai 10,5% iedzīvotāju (Krisjane et al. 2007)). Arī mūsu iepriekš veiktie pētījumi norāda uz attālinātā darba potenciālu – 6 no 10 darbiniekiem vēlētos izmantot teledarba iespējas, sevišķi jaunieki darbinieki (Balčiņa un Vītola 2012). Tomēr attālinātā darba centri pašlaik darbojas tikai Rīgā.

Līdz šim attālinātā darba potenciāla mērījumi ir veikti nacionālā un reģionālā līmenī, taču iztrūkst novērtējumu atsevišķās pašvaldībās. Tāpēc šī darba mērķis ir novērtēt Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret attālināto darbu Limbažu un Balvu novados. Abās pašvaldībās iedzīvotāju blīvums ir tuvs valsts vidējiem rādītājiem (17,0 iedzīvotāji uz kvadrātkilometru). Balvu novadā ir 15 000, Limbažu novadā – 19 000 iedzīvotāju. Abās pašvaldībās ir novērojamas negatīvas sociālekonomiskās attīstības tendences, salīdzinot ar vidējiem valsts rādītājiem – augstāks iedzīvotāju skaita samazināšanās temps un zemāks bērnu un jauniešu īpatsvars, kas norāda uz turpmāku iedzīvotāju skaita samazināšanos. Sociālekonomiskās attīstības līmenis ir cieši saistīts ar attālumu līdz galvaspilsētai (Locane et al. 2011). Balvu novadā, kas atrodas 219 km no galvaspilsētas, ir augstāks bezdarba līmenis (16,8% 2012. gada sākumā) un iedzīvotāju skaita samazināšanās temps (-5,9%, 2012. gadu salīdzinot ar 2007. gadu) nekā Limbažu pašvaldībā (attieciņi 11,1% un -4,0%), kas atrodas 87 km no Rīgas (Zvidriņa et al. 2012).

Pētnieki norāda, ka IKT tikai tad stimulēs vietējo ekonomiku, ja to izmantošana būs integrēta lauku ekonomikā atbilstoši iedzīvotāju un uzņēmēju vajadzībām (Grimes 2000). Tāpēc pētījumā tika veikta iedzīvotāju vajadzību apzināšana. Izvēlētajās pašvaldībās iegūtie rezultāti tika salīdzināti arī ar vidējiem rādītājiem Latvijā kopumā un citās pašvaldībās. Tādējādi rezultāti tika analizēti arī vispārinātā līmenī, attiecinot tos uz plašāku teritoriju.

Pētījumā tika izmantota kvalitatīvā pētniecības metode – dokumentu analīze un tādas kvantitatīvās analīzes metodes kā statistikas datu un anketēšanas rezultātu analīze. Pētījuma laikā tika aptaujāti 1335 Latvijas iedzīvotāji, no tiem 768 (58%) Rīgas iedzīvotāji, 138 (10%) republikas pilsētu iedzīvotāji un 429 (32%) novadu iedzīvotāji. Teorētiskās literatūras studijās ir izmantotas publikācijas, kas teledarbu aplūko kā reģionālās attīstības instrumentu radošās ekonomikas laikmetā (Grimes, Brette, Moriset, Nilles u. c.). Iepriekš veikto pētījumu rezultāti atklāj teledarba izplatību un potenciālu Eiropā, Latvijā kopumā un noteiktās tās teritorijās.

Anketēšanas rezultāti sniedz detalizētu informāciju par teledarba izmantošanas biežumu, vēlēšanos iesaistīties attālinātā nodarbinātībā, kā arī ieguvumiem un zaudējumiem, veicot teledarbu pilsētās un laukos. Anketēšana tika veikta laikā no 2012. gada 27. jūnija līdz 2012. gada 21. oktobrim.

Anketā teledarbs tika definēts kā darba forma, kuras ietvaros darba pienākumi tiek veikti, izmantojot IKT ārpus darba devēja telpām, piemēram, mājās, bibliotēkā vai citās piemērotās telpās. Anketā bija 14 jautājumi par šādām tēmām: 1) respondenta sociāldemogrāfiskais portrets, ieskaitot jautājumus par dzīvesvietu, nodarbošanos un savu prasmju pašnovērtējumu; 2) paradumi IKT izmantošanā un interese izmantot teledarbu; 3) interese izmantot attālinātā darba centru pakalpojumus.

Anketas respondentiem tika piedāvātas, izmantojot elektroniskos sakaru līdzekļus (e-pastu, mājas lapas) un papīra formā. Izplatīšanai tika izmantoti arī sociālie tīkli *Facebook* un *draugiem.lv*. Limbažos un Balvos anketēšanas veikšanā tika iesaistīti pašvaldību darbinieki.

Aptaujas rezultāti

Veicot aptauju par Latvijas iedzīvotāju (1335 respondenti) attieksmi pret attālināto darbu, tika noskaidrots, ka respondenti ļoti pozitīvi novērtē iespēju strādāt attālināti. 81% apgalvo: ja tiktu radīta iespēja strādāt attālināti, neatrodoties darba vietā, viņi to izmantotu,

11% respondentu šāda iespēja nav aktuāla, bet 7% šādu iespēju neizmanto.

Limbažu novadā attālināti būtu gatavi strādāt 74% respondentu. Par šo novadu lielāku interesi izrādīja respondenti vecuma grupā no 31 līdz 40 gadiem (attiecīgi – 21%). Vecuma grupā no 18 līdz 30 gadiem attālināti būtu gatavi strādāt 19% respondentu, 1% respondentu – vecuma grupā līdz 18 gadiem, 19% – 41–50 gadu veci respondenti un 14% – vecumā no 51 līdz 62 gadiem.

Balvu novadā būtu gatavi strādāt attālināti 81% respondentu. Visvairāk respondentu (26%), kas izmantoju iespēju strādāt attālināti Balvu novadā, ir vecumā no 18 līdz 30 gadiem. Savukārt 20% respondentu ir vecuma grupā no 41 līdz 50 gadiem, bet tikai 14% respondentu ir vecumā no 31 līdz 40 gadiem, 5% respondentu – vecumā līdz 18 gadiem, 15% respondentu – vecumā no 51 līdz 62 gadiem, 1% respondentu, kuriem ir vairāk par 63 gadiem.

Pieredze rāda, ka attālinātā darba centru (teledarba centru, koprades telpu) veidošana var sekmēt teledarba attīstību. Tāpēc tika noskaidrots viedoklis par respondentu gatavību izmantot šādu centru telpas. Gatavību izmantot teledarba centra telpas paņēma 52% respondentu. Jāuzsver, ka lielāka priekšroka tomēr tiek dota darbam no mājām. Attiecīgi, ja tiktu radītas iespējas strādāt attālināti, neatrodoties darba vietā, 77% respondentu priekšroku dotu darbam no mājām un 14% darbam telecentrā. Savukārt 9% respondentu šāda iespēja nav aktuāla.

Telecentrā var būt pieejami pamata pakalpojumi un papildu pakalpojumi. 1. tabulā ir apkopota situācija perspektīvā Latvijā kopumā, kā arī Limbažu un Balvu novados, ja telecentrā tiktu sniegti dažādi pakalpojumi. Iedzīvotāju vēlmes un pakalpojumu veidi ir norādīti secīgi atbilstoši nozīmīguma pakāpei (pēc respondentu vērtējuma).

N.p.k.	Latvijā kopumā	Limbažu novadā	Balvu novadā
1.	iespēja saņemt kopēšanas, skenēšanas, drukāšanas pakalpojumus.	Ar datoru un internetu aprīkota darba vieta.	iespēja saņemt kopēšanas, skenēšanas, drukāšanas pakalpojumus.
2.	Ar datoru un internetu aaprīkota darba vieta.	iespēja veikt/saņemt kopēšanas, skenēšanas, drukāšanas pakalpojumus.	Ar datoru un internetu aprīkota darba vieta.
3.	iespēja satikties ar cilvēkiem, kuri veic līdzīgu darbu.	iespēja satikties ar cilvēkiem, kuri veic līdzīgu darbu.	iespēja saņemt konsultācijas par uzņēmējdarbības uzsākšanu un attīstību.
4.	iespēja saņemt konsultācijas par uzņēmējdarbības uzsākšanu un attīstību.	iespēja saņemt konsultācijas par uzņēmējdarbības uzsākšanu un attīstību.	iespēja satikties ar cilvēkiem, kuri veic līdzīgu darbu.
5.	Darba iespēju meklēšana.	Darba iespēju meklēšana.	Darba iespēju meklēšana.

1. tabula: *Potenciālie telecentrā sniegto pakalpojumu veidi*
Table 1: *Potential types of services provided by the telecentre*

Attālinātā darba centra funkcijas var veikt uzņēmuma ofiss, interneta kafējnīca, bibliotēka, zvanu centrs u. c. Šādi centri parasti ir apgādāti ar augstākas kvalitātes aprīkojumu, nekā tas lielākai daļai indivīdu būtu iespējams mājas apstākļos.

Latvijas bibliotēkās daļēji ir iespēja izmantot attālinātā darba centru pakalpojumus –

brīvu piekļuvi datoram, internetam, digitālajām tehnoloģijām, kas nodrošina informācijas iegūšanu, iespēju mācīties, sazināties ar citiem, kas veicina izglītības un sociālo attīstību sevišķi jaunatnes vidū. Tiek piedāvāti dažādi pakalpojumi, veikti darba meklējumi un piedāvājumi.

Attālinātā darba specifiku parasti izmanto uzņēmumi, kuru darba specifika saistīta ar intelektuālu, nevis fizisku darbu un to iespējams veikt, izmantojot IKT. Tā kā Limbažu novadā, sākot ar 2009. gadu, ir reģistrēts liels darbinieku skaita samazinājums valsts pārvaldē, veselības un sociālajā aprūpē, izglītībā, tad pastāv iespēja, ka noteiktai daļai šo atlaisto darbinieku var būt zināšanas un atbilstošas iemaņas darbam ar IKT.

Teledarba veikšanai ir nepieciešamas IKT prasmes un zināšanas. Saskaņā ar aptaujas rezultātiem, lielākā daļa respondentu Latvijā kopumā savas IKT prasmes ir novērtējuši kā atbilstošas. Šādu atbildi ir snieguši 82% respondentu, savukārt 15% tās novērtē kā daļēji atbilstošas, tikai 1% no visiem respondentiem savas IKT prasmes novērtē kā neatbilstošas, bet 2% ir grūti pateikt. Savukārt novados situācija nedaudz atšķiras. Zināšanas, pieredzi un prasmes darbā ar datoru, internetu un citām IK tehnoloģijām gan Limbažu, gan Balvu novadā par atbilstošām uzskata 66% respondentu, par daļēji atbilstošām – 25% Limbažu un 27% Balvu respondentu, bet par neatbilstošām 6% Limbažu un 3% Balvu novada respondentu. Savukārt grūti novērtēt savas prasmes ir 3% Limbažu novada respondentiem un 4% Balvu novada respondentiem.

Attālinātā darba ieviešana ļautu uzlabot produktivitāti, gan samazinot ceļā patērēto laiku, gan uzlabojot koncentrēšanās spējas, strādājot telecentrā.

Limbažu novada apstākļos, strādājot attālināti, ceļā pavadītā/ braukšanas laika iespējama samazinājums pa respondentu grupām sadalās šādi: 39% respondentu varētu ekonomēt mazāk par 30 minūtēm, šis jautājums nav aktuāls 23% respondentu, bet 21% respondentu varētu iekonomēt vairāk par vienu stundu un 17% respondentu laika ekonomija varētu būt robežās no 30 minūtēm līdz vienai stundai. Ceļā pavadītā laika izkliede varētu būt saistīta ar respondentu atrašanās vietu izvietojumu (dzīvošanu, atvaļinājuma pavadīšanu, biznesa lietu kārtošānu u. c.). Savukārt, ja aptaujātie Balvu novada iedzīvotāji varētu strādāt attālināti, tad 41% respondentu iekonomētu mazāk kā 30 minūtes laika, ko citādi pavadītu ceļā uz/ no darba, 26% respondentu iekonomētu 30 min – 1 stundu, 17% iedzīvotāju iekonomētu vairāk kā 1 stundu sava ceļā pavadītā laika, bet 16% respondentu tas nav aktuāli.

Veiktās aptaujas rezultātā konstatēts, ka eksistē novadi (pagasti), piemēram, Pāles pagasts (Limbažu novads), no kura tā iedzīvotāji ar sabiedrisko transportu nevar nokļūt uz darbu un atpakaļ uz mājām. Diemžēl šāda problēma ir aktuāla arī citos novados.

Attālinātais darbs rada ne vien ekonomiskus, bet arī sociālus ieguvumus, piemēram, uzlabo darba un personiskās dzīves līdzsvaru, ļaujot vairāk laika pavadīt ar ģimeni vai draugiem, kā arī brīvāk plānot savu laiku. Latvijā kopumā visbiežāk respondenti (56%) kā ieguvumus teledarbam min personiskos labumus (iespēja vairāk laika pavadīt ar ģimeni, elastīgs darba laiks). Savukārt 38% svarīgāki ir ekonomiskie labumi (iespēja ietaupīt ceļa izdevumus un braukšanas laiku). 6% respondentu ir minējuši citu variantu, kur visbiežāk tika norādīti gan personīgie, gan ekonomiskie labumi (piemēram, transporta izdevumu samazināšanās).

Arī Limbažu un Balvu novada respondenti kā svarīgākos labumus, strādājot attālināti un neatrodoties darba vietā, min personīgos ieguvumus (iespēju vairāk laika pavadīt kopā ar ģimeni, kā arī elastīgu darba laiku vēlas 49% Limbažu novada un 61% Balvu novada iedzīvotāju). Savukārt 39% Limbažu novada un 37% Balvu novada respondentu par svarīgiem uzskata sev ekonomisku labumu iegūšanu, piemēram, ietaupīt/ samazināt savus ceļa/ transporta izdevumus, kā arī samazināt ceļā pavadīto laiku. Aptaujas dati atklāj, ka atbildes uz šo jautājumu ir atkarīgas no respondentu dzimuma, jo sievietes ekonomisko

labumu nozīmi ir vērtējušas augstāk nekā vīrieši.

Kopsavilkums

81% respondentu Latvijā kopumā pozitīvi novērtē iespēju strādāt attālināti. Tas liecina par iedzīvotāju gatavību izmantot teledarbu kā alternatīvu formu esošai darba formai. Limbažu novadā lielāko interesi (30%) par strādāšanu attālināti izrādīja respondenti vecuma grupā no 31 līdz 40 gadiem, bet Balvu novadā visvairāk respondentu (26%) izrādīja vēlmi strādāt attālināti vecumā no 18 līdz 30 gadiem.

Jāuzsver, ka arī lielākā daļa respondentu (82%) varētu praksē izmantot teledarbu, jo savas IKT prasmes novērtē kā atbilstošas. Tātad ievērojama daļa aptaujāto iedzīvotāju vēlas un var izmantot teledarbu, ņemot vērā darba specifiku.

Savukārt gatavību izmantot teledarba centra telpas pauž 52% respondentu, kas paredz to, ka telecentra apmeklētājiem nav jāiegulda līdzekļi datora, multifunkcionālo iekārtu (printeris, kopētājs, skeneris), kā arī programmu iegādei mājās. Ja tiktu radītas iespējas strādāt attālināti, neatrodoties darba vietā, 77% respondentu priekšroku dotu darbam no mājām un 14% darbam telecentrā.

No telecentrā piedāvātajiem pakalpojumiem respondentiem vissvarīgākie ir: iespēja saņemt kopēšanas, skenēšanas, drukāšanas pakalpojumus, ar datoru un internetu aprīkota darba vieta, iespēja satikties ar cilvēkiem, kuri veic līdzīgu darbu, iespēja saņemt konsultācijas par uzņēmējdarbības uzsākšanu un attīstību, darba iespēju meklēšana.

Telecentri ļauj apmeklētājiem arī izvairīties no laika patēriņa ceļā uz darbu vai no darba. 52% respondentu ir svarīgs šis rādītājs, 34% respondentu telecentru izmantošana ļautu ietaupīt no 30 min līdz 1h laiku un 34% vairāk kā vienu stundu. Tikai 21% respondentu darbs attālināti ļautu ietaupīt mazāk kā 30 minūtes, kuras tiek pavadītas ceļā.

Aptaujātie respondenti kā teledarba priekšrocības min personiskos un ekonomiskos ieguvumus. 56% respondenti min personiskos labumus kā iespēju vairāk laika pavadīt ar ģimeni un elastīgu darba laiku, bet 39% respondentu par svarīgiem uzskata sev ekonomisku labumu iegūšanu, piemēram, samazinot savus ceļa/ transporta izdevumus (biļešu iegādi vai degvielas patēriņu).

Secinājumi

1. Lauku teritorijas mūsdienu globālajā ekonomikā sastopas ar būtiskiem izaicinājumiem, jo darba vietu skaits lauksaimniecībā un pakalpojumu sektorā samazinās. Tajā pašā laikā informāciju un komunikāciju tehnoloģijas, kā arī pārmaiņas darba saturā ļauj lauku kopienām iesaistīties zināšanu ekonomikā attālināti. Virtuālās sasniedzamības nozīme ievērojami pieaug, ja paaugstināsies energoresursu un līdz ar to fiziskas pārvietošanās izmaksas. Papildus iepriekš minētajam attālinātais darbs arī sniedz iespēju strādāt darbiniekiem ar kustību traucējumiem.

2. Teledarba izmantošana varētu padarīt pilsētu darbavietas sasniedzamas lauku iedzīvotājiem, izmantojot IKT, un kaut daļēji atrisināt iekšējo un ārējo migrācijas problēmu, kas var sniegt būtiskus ieguvumus pašvaldībām, iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Teledarba izmantošana arī var uzlabot lauku teritorijas novērtējumu no iedzīvotāju puses, sekmējot iedzīvotāju izvēli dzīvot un strādāt konkrētajā novadā.

3. Teledarbam ir daudz tiešu un netiešu ieguvumu, piemēram, samazinās pārvietošanās biežums ar transportu un līdz ar to veidojas izdevumu ietaupījums par degvielu vai par sabiedriskā transporta biļešu iegādi, pārvietošanās laika ietaupījums, produktivitātes celšanās, ja ietaupīto laiku izmanto alternatīvi produktīvi, elastīgs darba laiks, samazinās stresa situācijas darba vietā, ārējo faktoru ietekme (piemēram, troksnis darba vietā atvērta tipa biroju telpās), uzlabojas personiskās dzīves un darba līdzsvars. Teledarbs rada kritisko masu inovācijām, jo tās rodas cilvēku mijiedarbības rezultātā, samazina sociālo izolētību un

palielina sociālo kapitālu – vieglāka un veiksmīgāka sadarbība sabiedrībā, jauni kontakti, kopīgi projekti, starppaaudžu dialogs, piederības sajūta savai dzimtajai pusei, pašapziņas un uzņēmīguma pieaugums.

4. Veiktā 1335 Latvijas iedzīvotāju aptauja norāda, ka respondenti ļoti pozitīvi novērtē iespēju strādāt attālināti. 81% apgalvo: ja tiktu radīta iespēja strādāt attālināti, neatrodoties darbavietā, viņi to izmantotu, 11% respondentu šāda iespēja nav aktuāla, bet 7% šādu iespēju neizmanto.

5. Detalizēta rezultātu analīze veikta divās lauku pašvaldībās – Limbažu un Balvu novados, kas sastopas ar dažādiem sociālekonomiskās attīstības izaicinājumiem. Jāuzsver, ka mazāk apdzīvotās vietās iedzīvotāji uzrāda lielāku interesi par socializēšanās un tīklošanās aktivitātēm. Tomēr teledarbs līdz šim lielākoties tiek veikts tieši lielajās pilsētās. Tāpēc jāturpina pētījumi, lai piedāvātu ilgtspējīgus risinājumus teledarba attīstībai lauku reģionos.

6. Paredzams, ka teledarba izmantošana pieaugs arī Latvijā. Kā veicinošus faktorus var minēt: informāciju un komunikāciju tehnoloģiju, kā arī infrastruktūras plašāku izmantošanu, pāreju uz intelektuālāku, radošāku darbu pretstatā vienkāršajām profesijām. Par sekmējošu faktoru var uzskatīt arī izmaksu ietaupījumus uzņēmējiem, jo attālinātā darba ieviešana samazina darbavietu skaitu birojā, kas ietekmē telpu īres un komunālos maksājumus, kā arī mēbeļu un tehnikas iegādes izdevumus. Uzņēmuma vadītājs iegūst labāku, motivētāku un augstāk kvalificētu darbaspēku.

LITERATŪRA

- Bailey, David H, Levy, Frank, Murnane, Richard J. (2003). *The skill content of recent technological change: An empirical explanation*, Quarterly Journal of Economic 188 (4), 1297–1333.
- Bailey, Diane E., Kurland, Nancy B. (2002). *A review of telework research: findings, new directions, and lessons for the study of modern work*, Journal of Organizational Behaviour 23, John Wiley&Sons, Ltd, 383–400.
- Baltina, Iveta (2012). *Valsts pārvaldes darbinieku apmierinātība ar cilvēkresursu vadības politiku un tās rezultātiem*, www.mk.gov.lv/file/files/valsts.../darba.../rezultati_aptauja_final.pdf
- Baltina, Iveta, Vitola, Alise (2012). *Telework - New Way of Working in 21st Century*. International Conference “Trends in Economics and Management for the 21st Century” Czech Republic, Brno, September 20th - 22nd. Approved for publication.
- Brette, Oliver, Moriset, Bruno (2009). *Bringing Down Territorial Inequalities in the Digital Economy: An Evolutionary Institutional Approach*, Journal of Economic Issues, M.E. Sharpe, Inc., vol. 43(2), 495–502.
- Connected urban development (2012). *Connected and sustainable work: Smart work centre overview*. [Online]. Available: http://www.connectedurbandevelopment.org/connected_and_sustainable_work/smart_work_center/
- Eurofond: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2007). *Varieties of flexicurity: reflections on elements of flexibility and security*. 18.
- Gareis, Karsten (2002). *The Intensity of Telework in 2002 in the EU, Switzerland and the USA*, Gesellschaft für Kommunikations- und Technologieforschung mbH, Bonn, Germany. [online]. Available: http://empirica.com/publikationen/documents/2002/Gareis_Telework-intensity_2002.pdf
- Gratton, Linda (2011). *The Shift. The future of work is already here*, Collins, 384.pp.
- Grimes, Seamus (2000). *Rural areas in the information society: diminishing distance or increasing learning capacity?*, Journal of Rural Studies, Volume 16, Issue 1, January. 13–21.
- Krisjāne, Zaiga, Eglite, Pārslā, Bauls, Andris, Lulle, Aija, Berzins, Māris, Brants, Māris, Cunska, Zane, Ģņedovska, Ilze, Ivbulis, Bronislavs, Kruzmetra, Ženija, Kule, Laila, Markausa, Ieva Marga, Niklass, Mareks, Pavlina, Iveta, Titova, Nellija, Vanaga, Sanita, Vilcins, Armans, Zarina, Inna Bronislava (2007). *Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte*. Rīga: Latvijas Universitāte, Labklājības ministrija, 240 lpp.
- Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts (2011). *Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji*, 70 lpp.
- Lister, Kate (2012). *The Who, What, Where, and Why Not of Telecommuting* [Online]. Available: <http://www.workshifting.com/2011/06/the-who-what-where-and-why-not-of-telecommuting.html>
- Locane, Valentīna, Peipina, Iveta, Brunenieks, Jānis, Vilka, Inga, Skinkis, Pēteris, Ozolina, Līga, Kondratenko, Jurijs, Hermansons, Zintis, Ozols, Gatis, Valeniece, Danute un Miglavs, Andris (2011). *Reģionu attīstība Latvijā 2010*. Rīga: Valsts reģionālās attīstības aģentūra.
- Nilles Jack M. (1994), *Making Telecommuting Happen: A Guide for Telemanagers and Telecommuters*, Van Nostrand Reinhold: New York.
- Nilles Jack M. (1975). *Telecommunications and organizational decentralization*, IEEE Transactions On

Communications Com23:1142-1147.

Nuur Cali, Laestadius Steffan (2009). *Is the 'Creative Class' Necessarily Urban? Putting the Creativity Thesis in the Context of Non-urbanised Regions in Industrialised Nations*, European Journal of Spatial Development, [online]. Available: <http://www.nordregio.se/Global/EJSD/Debate/debate200906.pdf> [Accessed: June 18, 2012]

Olson Margrete H., Primps Sophia B. (1984). *Working at home with computers: work and non-work issues*, Journal of Social Issues 40:90-112.

Pyoria Pasi (2003). *Knowledge work in distributed environments: issues and illusions*, *New Technology, Work and Employment* 18:3, ISSN 0268-1072 p.166-180, Blacwell Publishing Ltd.

Worldatwork (2011). *Telework 2011.A World at Work Special Report*, 9 p.

Zvidriņa Solvita, Iveta Peipina, Valentīna Locane, Ģirts Pūle, Inga Vilka, Armands Puzulis, Anita Belkule, Jurijs Kondratenko, Zintis Hermansons, Jānis Bruninieks (2012). *Regionu attīstība Latvijā 2011*. Rīga: Valsts reģionālās attīstības aģentūra.